

ЖАХОНДА ЗАМОНАВИХ ПРОФАЙЛИНГ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИНИНГ ҚЎЛЛАНИЛИШИ.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7853506>

Ўрмонов Давронбек Абдукаримович

*Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги Университети
Магистратураси тингловчиси .*

Аннотация. Давлатнинг ривожланиш замирида тўғри танланган иқтисодий – сиёсий ислохатлар, жамият ва фуқароларнинг фаоллиги муҳим ўрин касб этади. Бу фаолликка эришиш учун авваламбор давлат, жамият ва фуқаролар тинч ва хавфсиз бўлиши зарур. Ривожланган давлатлар ўз хавфсизлигини таъминлаш соҳасида илмий ёндашиб, компетентли кадрлар ҳамда замонавий технологиялар тизимини яратиб, давлат, жамият ва фуқароларнинг хавфсизлигини таъминлашга алоҳида эътибор қаратмоқда.

Калит сўзлар: профайлинг, жамоат хавфсизлиги, таҳдидлар, қонунбузарлик, ҳуқуқбузарлик, оммавий тадбирлар, "ECU 911", "CEIEC", Vibralmage, сунъий интеллект.

Abstract. At the core of the state's development, correctly selected economic-political reforms, society and citizens' activity play an important role. To achieve this activity, the state, society and citizens must be peaceful and safe. Developed countries take a scientific approach to ensuring their security, create a system of competent personnel and modern technologies, and pay special attention to ensuring the security of the state, society and citizens.

Keywords: profiling, public safety, threats, lawlessness, crime, public events, "ECU 911", "CEIEC", Vibralmage, artificial intelligence.

КИРИШ

Жаҳонда профайлинг ва замонавий профайлинг технологияларига ёндашиб АҚШ, Исроил, Россия, Хитой, Жанубий Корея ва бошқа бир қатор давлатлар, профайлинг асосида жамоат хавфсизлигини таъминлаш бўйича ўз илмий тадқиқотлари устида ишлаб, ушбу дастурларини такомиллаштириб бормоқда. Профайлинг соҳасида етакчилардан бўлган Исроил ўзининг яратган классик ва технологик профайлинг дастури орқали, ўз жамиятининг, фуқароларининг хавфсизлиги ҳамда терроризмга қарши фаол ҳимояланиш даражасига эга. Исроил профайлинг тизими ўз махфийлигини сақлаган ҳолда бошқа давлатлар профайлинг технологиялари дастурлари каби ёпиқ, Ижтимоий тармоқ (интернет) маълумотлари ва махсус адабиётлар жуда кам.

МУХОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Замонавий профайлинг соҳасини ривожлантиришига салмоқли ҳисса қўшган таниқли олим Пол Экман¹⁴⁶ томонидан профайлингнинг методологик механизмлари ёритилиб берилган бўлиб, унинг тадқиқотлари натижалари, айниқса, профиллаш жараёнида шахснинг ҳиссиётларини, ёлғонни аниқлаш методини очиб берган бўлса, таниқли Америкалик полиграфолог Натан Гордон (Nathan J. Gordon), ўзининг олиб борган эмперик тадқиқотлари орқали Давлат ва жамиятга хавф туғдирувчи шахсларни масофадан туриб эмоционал ҳолатини яъни самимий ва носамимийлигини, ёлғонни яширишга уринишда акс этадиган ҳолатларни аниқлашни математик баҳолаш тизимини яратиб берди¹⁴⁷. Дарвоқеа Натан Гордоннинг яратган методикаси текширув хулосалари Америка Қўшма Штатларининг бир қатор штатлари судлари томонидан масофавий суд жараёни вақтида айбланувчиларни психоэмоционал ҳолатларини кузатишда фойдаланилади.

Профессор И. Смирнов томонидан яратилган – “Маинд ридер (Mind Reader)”, “жим гапирувчи (Silent talker)”, овоз ва нутқ бўйича ёлғонни аниқловчи анализаторлари ҳамда (VibraImage) тебранма тасвир, профайлинг методи орқали профиллашни янада аниқлигини таъминлашга хизмат қилади. Ушбу технологик профайлинг методи масофадан туриб инсонни видеокузатув орқали стандарт параметрларини кузатиб хавф туғдирувчи шахсни психоэмоционал (зўриқиш, хавотирланиш, тажовузкорлик) ҳолатини аниқлашга ёрдам бериб Россия Федерацияси ҳудудида, аэропортлар ҳамда ҳукумат биноларида хавфсизликни таъминлаш мақсадида қўлланиб келинади¹⁴⁸.

Ҳозирги кунда Профайлинг соҳасида замонавий технологияларни ўзида мужассамлаштирган дастурларни яратиш бўйича Япония, Тайланд, Жанубий Корея, Италия, Хитой ҳамда Россия давлатлари илмий изланишлар олиб бормоқдалар.

Давлат хавфсизлиги билан шуғулланувчи доираларда фаол муҳокама қилинаётган, замонавий профайлинг технологияларини синовдан ўтказиш, унинг жамоат хавфсизлигини таъминлашда техник восита сифатида фойдаланишини кўзлаганлар, 2014 йилда Сочида бўлиб ўтган Олимпияда ўйинлари вақтида, техник профайлинг технологиясини амалда қандай ишлаш жараёнига қизиқиш билдиришди. Олимпиада мусобақалари ўтказилиш жараёнида умумий 2,7 миллионга яқин одам назорат пунктларидан ўтди, кун давомида эса максимал 120 мингга яқин одам барча назарат пунктлари орқали ўтган бўлса, битта назорат пунктига 1400 нафар одам тўғри келди. Агарда мутахассис профилчи (профайлер) ва техник профайлинг технологиясини солиштирадиган бўлсак, инсон қатнашган профиллаш жараёнида ҳар бир одам учун 30 сония талаб қилса, техник профайлинг воситалари битта одамни

¹⁴⁶ Ekman P., Friesen W.. Facial Action Coding System: A Technique for the Measurement of Facial Movement. Consulting Psychologists Press, Palo Alto, 1978y.

¹⁴⁷ William L. Fleisher and Nathan J. Gordon, Effective Interviewing and Interrogation Techniques, 2010. P.64-69.

¹⁴⁸ Mandler, G. Mind and Emotion. New York: Wiley. Reprint edition : Melbourne, Флорида : Krieger, 1982. P.280.

баҳолашга 5-10 сония вақтни эгаллайди. Шунингдек, ушбу тадқиқот натижаларига кўра, қуйидаги маълумотлар маълум бўлди: ўртача ҳисобда техник профайлинг тизими кунига шахснинг физиогномикаси ҳамда психоэмоционал ҳолатидан келиб чиқиб 5 тадан 10 нафаргача потенциал хавфли шахсларни аниқлашга эришди. Ушбу технологик тизим аниқлаган шахслар тўхтатилиб батафсил текширилганда, 92% ҳолатда қуйидаги қоидабузарликлар белгилари намоён бўлган:

- 76% ўзи билан тақиқланган буюмлар олиб юрганлиги;
 - 12% ҳужжатларида камчиликлар мавжуд бўлган;
 - 8% ноадекват психоэмоционал ҳолатда бўлганлар;
 - 4% ахлоқий тафовут туфайли ;
- 8% ҳолларда сабабсиз тўхтатилганлар бўлган.

Шундай қилиб, техник профайлинг ёрдамида аниқланган шахсларнинг 8% профайлинг дастурининг ҳато ва камчиликлари асосида тўхтатилганлиги маълум бўлди ва бу тизимнинг хатосидир. Аммо натижаларга асосланиб вибротасвир тизими орқали аниқланган синов жараёнлари профилактик тадбирларга қарама-қарши бўлган қонунбузарликлар ҳамда террористик хуружлар содир бўлмаганлиги ушбу тизим орқали яратилган профиллаш жараёни самарали натижа берганлигини кўришимиз мумкин.

Шунингдек синов натижалар таҳлили асосида, мутахассислар томонидан қилинган хулосалар, техник профайлинг тизимини ривожлантириш давлат ва жамоат хавфсизлиги соҳасида вақтдан ютиш борасида оммавий тадбирларга ташриф буюрувчиларнинг оқимини тез кузатишга ва назорат ўрнатишда фойдали эканлигини исботлади. Бу технологиянинг ишлаши тез бўлсада профайлингни самарали такрорий текширув (шубҳаларини қайта текшириш) услуги бўлган савол-жавоб ва сўров усули фақатгина инсон омили қатнашган жараёндагина потенциал хавфни аниқлаш ҳамда инсонда намоён бўлган психоэмоционал ҳолатни, конатив ва когнетив хусусиятларини тасдиқлаш имконини беради. Шундай экан ҳар қандай технологик профайлинг тизими орқали хавф даражаси аниқланган тақдирда ҳам шубҳаларни тасдиқлаш учун классик профайлинг, яъни инсон омилисиз самарали натижа бермайди. Демак технологик профайлинг тизими, инсон омили қатнашган профайлинг билан ўзаро яхлитликда ишлаши таъминланса биз хавфсизлик соҳасида керакли мақсадларга эришамиз. Бундан ташқари, бу самарали комбинация инсон омили қатнашган ва техник дастурдан иборат профайлинг, ўтказувчанлик юқори бўлган кўп сонли ташриф буюрувчилар, ташриф буюрадиган тадбирларда тезкор кузатиш, визуал диагностика, фиксация даражасини тезлаштиради, тиқилинчларни олдини олади ҳамда ҳавфсизликни таъминлайди.

Охирги ўн йилликда профайлинг технологияларининг замонавий тизимини яратиш ва ижобий натижага эришиш тажрибасидан фаол фойдаланиб келаётган Хитой ҳамда Эквадор давлатларини олишимиз мумкин. Ушбу

давлатларнинг жамоат хавфсизлигини сифатли таъминлаш ақлли видео кузатув тизими орқали, фуқароларни профиллаш, апробация синовларидан самарали ўтиб, юз физиагномикаси ҳамда девиант хулқ-атворга кузатиб назоратга олишга асосланади. 2010 йил йилдаги Лотин Америка давлатларининг фуқаролар учун хавфсизлик даражаси статистикага асосан Эквадор 11-ўринни (хавфсизлик даражасида энг охириллар қаторида) қайд этган бўлса, давлатнинг ўз хавфсизлиги ҳамда фуқароларнинг хавфсизлигига қаратилган саъй-ҳаракатлар Хитой томонидан жамиятни хавфсизлигини таъминлашга қаратилган "ECU 911" - инсонларни кузатишга мўлжалланган ақлли видео кузатув тизимини ўрнатишга асос бўлди¹⁴⁹.

Ушбу тизим Эквадор давлатининг 24 та худудида (провинция) ўрнатилиб жамиятда ҳаракатланаётган инсонларни кузатишга ва уларнинг орасида ҳуқуқбузарлик содир этишга мойил потенциал хавфли ҳамда девиант хулқга эга шахсларни аниқлаб мониторинг қилиб борди. Баъзи ахборот манбаларнинг тақдим этган маълумотларига асосан тизимнинг синов ҳамда апробацияси натижалари якуний хулосасига кўра Эквадорда ҳуқуқбузарлик ва жиноятчилик 24 фоизга камайган. Бундай кўрсаткичлар Давлат томонидан замонавий профайлинг технологияларини жорий қилиш, қўллаш орқали фуқароларни хавфдан ҳоли жамиятга айланишини, давлатга турист сифатида ташриф буюрувчиларнинг сонини ошишига, кўплаб чет эл инвесторларининг кириб келишига ва энг асосийси Эквадорни Лотин Америка давлатлари орасида фуқароларнинг хавфсизлик даражасини 11-ўриндан, 4-ўринга кўтарилишига замин яратиб берди.

Эквадор учун ушбу жамоат хавфсизлигини таъминлаш учун замонавий профайлингни самарали яхлит тизими яратишда Хитойнинг "CEIEC" миллий импорт-экспорт электроника корпорация ёрдам берган.

Хитойнинг "CEIEC" - миллий импорт-экспорт электроника корпорация томонидан яратилган замонавий профайлинг технологиялари дастурлари оператив кузатиш, юзни идентификация қилиш, хавфли хатти-ҳаракатларга мойил шахсларни аниқлаш, давлат хавфсизлигини таъминлаш ҳамда оммавий тадбирларни кузатишда юқори самарадорликка эга.

Ўзбекистонда ҳам давлат ва жамиятнинг, фуқароларнинг эркин, фаровон ҳаёт кечириши мақсадида 2022 йил 28 февраль куни Олий Мажлис Сенатининг раиси Танзила Норбоева, Корея Республикаси Миллий Ассамблеяси билан ҳамкорлик бўйича комиссиясининг биринчи мажлисида, замонавий профайлинг технологияси дастурларидан фойдаланиб инсонларни таниб олувчи технологиянинг жорий этилиши ҳақида фикр билдириб ўтган эди. Билдирилган фикрларни Ўзбекистон Республикаси ИИБ Киберхавфсизлик маркази бош мутахассиси Муҳсинжон Султонов, тизим сунъий интеллект асосида ишлашини,

¹⁴⁹. 911 ECU. Servicio interrado de seguridad EDU911 : веб-сайт.
URL: <https://www.ecu911.gob.ec/> (мурожаат санаси: 09.04.2023й).

дастлаб фото-видео маълумотларни сунъий интеллект ёрдамида таҳлил қилинишини, шахс юзини ажратиб олиб, тасвирни биометрик маълумотлар базасидаги шахсларнинг тасвирлари билан таққослаб. Таҳлил натижаларини маълумотлар базасига қайд этилишини, ушбу назорат қилиш комплекс тизими ўз ичига 7 та дастурни қамраб олишини:

- шахс юзини таниб олиш.
- карантин қоидаларини назорат қилиш;
- оммавий тартибсизликлар ташкилотчилари;
- ҳуқуқбузарликларни аниқлаш дастури;
- сохта юз тасвирини аниқлаш;
- профайлинг таҳлил;
- ижтимоий муҳандислик ёрдамида шахснинг психологик портретини

шакллантириш;

турли жинойтларни содир этишга қўл урмоқчи бўлган шахсларни юз ифодасидан ажратиб олиб, бундай ҳолатларнинг олдини олишга хизмат қилишини кенгроқ ёритиб берган¹⁵⁰.

2022 — 2025 йилларда Ўзбекистон Республикасида жамоат хавфсизлигини таъминлаш тизимини ривожлантириш стратегиясини 2023 йилда амалга ошириш бўйича йўл харитасида, мамлакатимизда аҳолининг тинч ва осойишта ҳаётини таъминлаш, жамоат хавфсизлиги маданиятини шакллантириш билан бир қаторда жамоат хавфсизлиги соҳасидаги қонунчиликни такомиллаштириш ҳамда ушбу йўналишдаги ишларни «Халқ манфаатларига хизмат қилиш» тамойили асосида ташкил этиш борасида, “йўл харитаси”нинг 8-бўлимида Жамоат хавфсизлиги университетиде «Жамоат хавфсизлигини таъминлаш фаолиятида фойдаланиш учун **инновацион профайлинг** технологиясини ишлаб чиқиш» бўйича мақсадли инновацион илмий-тадқиқот лойиҳаси¹⁵¹ устида ҳам жадал ишлар олиб борилмоқда.

ХУЛОСА

Профайлинг билан боғлиқ замонавий технологиялар, фойдаланишда мақсадга мувофиқлиги ва самарадорлиги, Давлатга реал ва эҳтимолий таҳдидларни аниқлаш ва олдини олишга қаратилган хавфсизлик чорасидир. Бу технологиялар ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари томонидан пухта ўзлаштирилиб, жамиятнинг тинчлиги ва ҳар қандай антропоген таҳдидлардан ҳимоя механизми каби ишончли ишлаши зарур. Зеро фуқароси ва жамияти тинч давлатга сайёҳлар, сармоядорлар ва ҳамкорлик қилишни кўзлаган давлатлар вакиллари ташриф буюради. Тинч ва хавфсиз давлатда доимо ривожланиш бўлади.

¹⁵⁰ <https://oyina.uz/kiril/posts/4401> (мурожаат санаси 13.04.2023 й.)

¹⁵¹ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг, 23.03.2023 йилдаги

“2022 — 2025 йилларда Ўзбекистон Республикасида жамоат хавфсизлигини таъминлаш тизимини ривожлантириш стратегиясини 2023 йилда амалга ошириш бўйича «Йўл харитаси»ни тасдиқлаш тўғрисида”ги 121-сон қарори. Тошкент ш., URL: <https://lex.uz/docs/6411327> мурожаат санаси 14.04.2023 йил

Фойдаланилган адабиётлар ва манбалар:

1.Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг, 23.03.2023 йилдаги “2022 — 2025 йилларда Ўзбекистон Республикасида жамоат хавфсизлигини таъминлаш тизимини ривожлантириш стратегиясини 2023 йилда амалга ошириш бўйича «Йўл харитаси»ни тасдиқлаш тўғрисида”ги 121-сон қарори.Тошкент ш

2.Ekman P., Friesen W.. Facial Action Coding System: A Technique for the Measurement of Facial Movement. Consulting Psychologists Press, Palo Alto, 1978y.

3.William L. Fleisher and Nathan J. Gordon, Effective Interviewing and Interrogation Techniques, 2010. P.64-69.

4.Mandler, G. Mind and Emotion. New York: Wiley. Reprint edition : Melbourne, Флорида : Krieger, 1982. P.280.

5.Смирнов И.В., Квасовец С.В., Федоренко В.Н. Принципы психозондирования // Информационные сообщения. Сборник рефератов ВИМИ. Публикация N 11.90.9.39, М., 1990, С. 101-109.

6. 911 ECU. *Serviso interrado de seguridad EDU911* : веб-сайт.

URL: <https://www.ecu911.gob.ec/> (мурожаат санаси: 09.04.2023й).

7.<https://oyina.uz/kiril/posts/4401> (мурожаат санаси 13.04.2023 й.)